

ТМГ. XXXVIII	Бр. 4	Стр. 1599-1610	Ниш	октобар - децембар	2014.
--------------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 336.3(497.1:44)''1922/1923''

Прегледни рад

Примљено: 10. 3. 2013.

Ревидирана верзија: 10. 7. 2014.

Одобрено за штампу: 24.11.2014.

Милена Коцић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Департман за историју

Ниш

ПРЕГОВОРИ О ЗАЈМУ ЗА НАОРУЖАВАЊЕ КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА У ФРАНЦУСКОЈ (1922-1923)*

Апстракт

Спољнополитички положај Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца у првим годинама њеног постојања није био нимало једноставан. Угрожена ревизионистичким аспирацијама својих суседа, кроз које су се преламали и сукобљени интереси великих сила на Балкану, Краљевина СХС морала је предузети низ мера не би ли се од њих заштитила. Најконкретнија међу тим мерама било је, свакако, стварање Мале Антанте (1920-1921), регионалног одбрамбеног савеза који је за циљ имао очување територијалног *statusa quo* у Подунављу и заштиту својих чланица (Краљевине СХС, Чехословачке и Румуније) од мађарског и бугарског ревизионизма. Упркос томе, даљи развој међународних околности није допуштао Краљевини да одахне, због чега је крајем 1922. године одлучила да затражи у Паризу зајам за наоружање у износу од 300 милиона франака. Циљ овога рада јесте управо да прикаже напоре југословенске дипломатије на добијању поменутог зајма – околности, препреке и услове који су претходили његовом потписивању и изгласавању.

Кључне речи: Краљевина СХС, Француска, зајам за наоружање, 300 милиона франака

milena kocic1987@gmail.com

* Рад је настао као резултат истраживања на макропројекту *Традиција, модернизација и национални идентитет у Србији и на Балкану у процесу европских интеграција* (179074), који реализује Центар за социолошка истраживања Филозофског факултета у Нишу, а финансира Министарство за просвету и науку Републике Србије

**NEGOTIATIONS ON A LOAN FOR ARMING THE
KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES IN FRANCE
(1922-1923) - Пеца**

Abstract

The international position of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes in the first several years of its existence was rather complicated. Threatened by the revisionist aspirations of its neighbours, through which the conflicting interests of the great powers in the Balkans were refracted, the Kingdom of SCS had to take a series of measures in order to protect itself from them. By all means, the most concrete among these measures was the creation of the Little Entente (1920-1921), a regional defence alliance aimed at preserving the territorial status quo in the Danube region and protecting its members (the Kingdom of SCS, Czechoslovakia, and Romania) from Hungarian and Bulgarian revisionism. Despite this fact, subsequent international circumstances did not allow the Kingdom to feel safe, which is why it decided to ask for a loan for arms in Paris in the amount of 300 million francs in late 1922. The aim of this paper is to show the efforts of the Yugoslav diplomacy in obtaining the arms loan – the circumstances, obstacles, and conditions that preceded its signing and implementation.

Key words: Kingdom of SCS, France, loan for arms, 300 million francs

*МЕСТО КРАЉЕВИНЕ СРБА, ХРВАТА И СЛОВЕНАЦА У
ФРАНЦУСКОЈ СПОЉНОЈ ПОЛИТИЦИ*

Југословенско-француски односи у периоду након Првог светског рата уклапали су се у општу политику коју је Француска водила према новоствореним државама у Средњој и Југоисточној Европи, насталим на рушевинама некадашњих империја. Таква политика имала је за циљ да, након неуспеха Версајског мировног уговора у Сједињеним Америчким Државама, Француској надомести недостатак англо-америчких гаранција против евентуалне немачке агресије. Зато је она ове државе подржавала и штитила, стварајући на тај начин систем тзв. „бочних савезништава“ (Sretenović, 2008, стр. 471-472). У случају Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца успостављање пријатељских односа било је утолико лакше што је већ постојала дуга традиција француско-српских веза, крунисана савезништвом у Великом рату. Угрожена италијанским територијалним претензијама и ревизионистичким аспирацијама Мађарске и Бугарске, новостворена Краљевина оберучке је прихватила француско пријатељство и заштиту.

У исто време, да би ублажиле незадовољство Италије одлукама Версајске мировне конференције, Велика Британија и Француска биле су спремне да у одређеној мери толеришу њене амбиције усме-

рене према подунавско-балканском простору, али је, када је Подунавље у питању, веома брзо дошло до француско-италијанског сукоба интереса, управо због тога што је и Француска, почев од 1921. године, покушавала да ово подручје посредством Мале Антанте што јаче веже за себе у политичком и економском смислу. То се није допадало Великој Британији, а још мање Италији, чији је министар иностраних послова Де ла Торета оштро укорио Аустрију због потписивања политичког споразума са Чехословачком, захтевајући да се ни у ком случају такав уговор не потписује и са Краљевином Срба, Хрвата и Словенаца (Попов, 1995, стр. 216). Овим споразумом, којим је била потврђена снага мировних уговора, посебно је био одушевљен тадашњи француски премијер Аристид Бријан, сматрајући га чврстом гаранцијом против аншлуса и баријером немачком продору ка југоистоку и југу Европе. (Vinaver, 1985, стр. 35).

Француско-енглеске супротности испољиле су се 1921. године и у вези са грчко-турским ратом. Док је Грчка уживала пуну подршку Велике Британије, Француска и Италија све више су показивале склоност да успоставе добре односе са Турском, упркос томе што је било јасно да ова неће спровести у живот одредбе мировног уговора у Севру. Након грчког пораза на Сакарији, септембра 1921, Французи су пожурили да се извуку из неугодне позиције, па се председник Спољнополитичког одбора Сената Анри Франклен-Бујон упутио у Истанбул на преговоре (Попов, 1995, стр. 175). Председник владе Краљевине СХС Никола Пашић подржао је овакву француску оријентацију, али, како је Грчка у рату са Турском долазила у све тежу ситуацију, октобра 1921. поставило се питање њеног уласка у Малу Антанту, на чему је нарочито инсистирао румунски министар иностраних послова Таке Јонеску, страхујући од евентуалног турско-бугарског споразума. Пашић је то најодлучније одбио, управо у време када се сазнало за француско-турски уговор потписан 20. октобра 1921. године у Анкари (текст уговора у целини у: Stojković, 1998, стр. 144-146), којим се Француска обавезала да напусти Киликију, добивши заузврат концесије за изградњу турских железница (Vinaver, 1985, стр. 36).

Сматрајући спољнополитички положај Краљевине СХС недовољно чврстим и, самим тим, извором нестабилности читаве Мале Антанте, Француска је инсистирала на томе да ова што пре нормализује своје односе са Бугарском. Почетком априла 1921, у вези са све учесталијим упадима комита на територију Македоније, кружиле су вести да Краљевина СХС жели да окупира део Бугарске, а у Софији се заиста и веровало да је улазак југословенских трупа неминовност. Када је 11. априла 1921. године у бугарску престоницу стигла југословенско-румунско-грчка нота којом се захтевало коначно разоружање Бугарске и престанак комитских акција, европска дипломатија

веровала је да ће Пашић опонашати Бријана, који је окупирао три немачка града.¹ Пошто се бугарска влада нотама пожалила Француској, Енглеској и Италији да јој прети улазак стране војске, француски посланик у Београду Фредерик Клеман-Симон² непрестано је инсистирао на југословенско-бугарском зближењу. Тако је 1. јуна 1921. године дошло до састанка између Николе Пашића и бугарског министра унутрашњих послова Александра Димитрова, који је том приликом истицао да Бугарска више и не помишља на Македонију.³ Француска је овим била јако задовољна, а њена штампа одушевљено је поздравила југословенско-бугарско зближење (Vinaver, 1985, стр. 36).

Током 1922. године, како је постајало све очигледније да ће инострана интервенција у Турској доживети неуспех, и борба великих сила око утицаја на Балкану бивала је све отворенија. Велика Британија покушавала је тада на све могуће начине да за интервенцију и слање трупа у Турску придобије Краљевину СХС и Румунију, а као главни аргумент да их у то убеди користила је тврдњу да би после евентуалне победе Мустафе Кемала могло доћи до бугарско-турског савеза и ревизионистичких акција ових двеју земаља. С друге стране, Француска је радила на томе да Румуни и Југословени остану изван британских планова против Турске, а њен премијер Рејмон Поенкаре⁴ давао им је чак и гаранције да до поменутог савеза

¹ Због одуговлачења Немачке са исплатом репарација савезници су, на инсистирање Француза, 8. марта 1921. године окупирали Дуизбург, Рурорт и Дизелдорф. (Попов, 1995, стр. 168).

² Фредерик Клеман-Симон (Frédéric Clément-Simon, 1873-1937), француски дипломата, рођен је у Наву, као син државног тужиоца. Завршио је Слободну школу политичких наука у Паризу, након које је 1896. године започео дипломатску каријеру. У дипломатским круговима сматран је за доброг познаваоца балканских прилика и централне Европе. Био је конзул, а потом и секретар амбасаде у Цариграду 1905-1906. У периоду од 1918. до 1921. био је редом секретар у Копенхагену, економски аташе у Русији, те посланик у Прагу, у новој Чехословачкој. Широког образовања, као и његов отац, објављивао је радове из историје дипломатије, о односима између Француске, Османског царства и Русије. Избор Клеман-Симона за новог посланика у Краљевини СХС 1921. указивао је на то да ће француска културна и економска акција убудуће бити далеко интензивнија. Ипак, након потписивања италијанско-југословенског уговора у Риму француско Министарство иностраних послова одлучило је да промени посланика у Краљевини, због чега је Клеман-Симон фебруара морао да напусти Београд. Касније је био посланик једино још у Атини, од 1926. до 1932, када је отишао у пензију. (Stretenović, 2008, стр. 243-249).

³ Поједини аутори наводе као датум сусрета Пашић – Димитров 30. мај 1921. године. (Todorović, 1979, стр. 112).

⁴ Рејмон Поенкаре (Raymond Poincaré, 1860-1934), француски државник, конзервативац, једна је од најистакнутијих политичких фигура Треће републике. Адвокат и новинар по занимању, у политику је ступио 1887. године. Био је министар образовања (1893) и финансија (1894-1895. и 1906), те председник владе у три

неће доћи и да ће Бугари остати у миру. Након што је исто то потврдио и сâм Мустафа Кемал, краљ Александар и председник владе Пашић одазвали су се Поенкареовом позиву и септембра 1922. године посетили Париз. Био је то важан корак у процесу унапређења југословенско-француских односа, а самим тим и у афирмацији француског политичког утицаја на Балкану и у Подунављу (Попов, 1995, стр. 216).

ТОК И ДОМЕТИ ПРЕГОВОРА

Даљи развој прилика у Европи, међутим, носио је са собом нове заплете. Сенка бугарског ревизионизма која се надвијала над одлукама мировних уговора није давала мира Краљевини СХС и Румунији, због чега су ове две земље септембра 1922. потписале уговор о војној сарадњи.⁵ Долазак фашиста на власт у Италији био је за њих, а нарочито за Краљевину, нови аларм за узбуну јер се страховало да ће ови одмах пружити подршку најекстремнијим реваншистичким тежњама како Бугара, тако и Мађара. То је 11. новембра довело до изгласавања тајног кредита од 800 милиона динара за наоружање у југословенској Народној скупштини, као и до тражења зајма од 300 милиона франака у Паризу у исте сврхе (Попов, 1995, стр. 216–217). Упркос томе што је његова намена била у складу са француским интересима, закључење овог зајма није текло ни брзо ни глатко јер се управо у поменутом периоду почело, у веома оштрој форми, постављати једно од кључних питања економских односа двеју земаља – питање српских ратних и предратних дугова према Француској (Cvetković, 2006, стр. 315).

Иако је јануара 1920. године начињен значајан помак у решавању овог проблема потписивањем једног финансијског споразума између Краљевине СХС и Француске, којим је било предвиђено издавање меница краљевског трезора у висини српског ратног дуга (уз камату од 5% на годишњем нивоу), веома брзо се показало да његове потписнице имају битно различите ставове о томе колико би тај дуг требало да износи. Неколико мешовитих комисија безуспешно је покушавало да одреди његову вредност, што је ишло на руку југословенској страни, пруживши јој изговор за одуговлачење у испуњавању преузетих обавеза. Тако је на прелазу из 1922. у 1923. годину

наврата (1912-1913, 1922-1924, 1926-1929). Од 1913. до 1920. налазио се на месту председника Републике.

⁵ Претходно (јуна 1922), југословенско-румунске везе биле су ојачане и женидбом краља Александра Карађорђевића румунском принцезом Маријом, са којом је имао три сина – Петра, Томислава и Андреја. Опширније о томе в. Глигоријевић, 2002, стр. 112–129.

дошло до сукоба француских политичких и финансијских интереса у Краљевини СХС: тражени зајам за наоружање уклапао се у француску спољнополитичку концепцију, у оквиру које је Француска намеравала да за наоружање своје три савезнице у Средњој и Југоисточној Европи – Пољске, Румуније и Краљевине СХС – свеукупно одобри износ од око једне милијарде франака, али је то ипак није спречило да, у случају Краљевине СХС, његову реализацију услови регулисањем дужничког питања, односно издавањем меница (Sretenović, 2009, 236).

Како је почетком 1923. године, баш у време када је Француска била заузета припремањем акције у Руру, дошло до отворених манифестација мађарских ревизионистичких намера, па чак и до неколико оружаних инцидената на граници са Румунијом, посланици држава Мале Антанте састали су се 12. јануара у Будимпешти и одлучили да уложе заједнички протест мађарској влади. Након тога, средином истог месеца, на иницијативу из Букурешта, румунска и југословенска влада замолиле су Велику Британију за подршку против мађарске и бугарске субверзивне делатности. Одазивајући се њиховој молби, Енглези су упозорили Софију и Будимпешту да поменути активност сузбију (Попов, 1995, стр. 217–218). Не осећајући се ни тада довољно безбедном, југословенска влада одлучила је да од Француске затражи да јој одмах, и без уговореног финансијског аранжмана, уступи ратни материјал који има на лагеру (пушке, топове, а нарочито пушчану муницију).⁶ Међутим, Французи су овакву врсту помоћи условили склапањем дефинитивног финансијског споразума. Зато је Момчило Нинчић, југословенски министар иностраних послова, предложио да им се или као залога да вишак монополских прихода или да се, пак, сами изјасне шта желе.⁷ Посланик Краљевине СХС у Паризу Мирослав Спалајковић⁸ покушавао је у разговорима са Поенкареом да читаво питање убрза, па му је овај обећао да ће се код Шарла д'Ластерија, министра финансија у својој влади, заложити за југословенску ствар.⁹ Ластери је, међутим, сматрао да би уместо вишка монополских прихода Француској требало дати неке друге залогe,

⁶ Архив Југославије (=АЈ), Фонд Посланства Краљевине Југославије у Француској (=388), Фасцикла 14, Документ бр. 16, Нинчић-Посланству у Паризу, Београд, 18. I 1923.

⁷ АЈ, 388-14-17, Нинчић-Посланству у Паризу, Београд, 21. I 1923.

⁸ Мирослав Спалајковић постављен је за изванредног посланика и опуномоћеног министра Краљевине СХС у Француској указом од 10. јула 1922. године, да би већ 22. истог месеца преузео дужност од отправника послова Милоша Михаиловића. Спалајковић је био посланик Краљевине СХС, односно Југославије, све до 29. јуна 1935, када је указом краљевих намесника пензионисан, а на његово место постављен Божидар Пурић (Петровић, 2001, стр. 31–32).

⁹ АЈ, 388-14-19, Спалајковић-МИП-у, Париз, 1. II 1923.

нпр. посредне порезе или таксе. Поенкаре је тада одлучио да преко француског посланика у Београду предложи влади Краљевине да одмах пошаље у Париз једног финансијског делегата ради закључења споразума.¹⁰ Средином фебруара 1923. југословенска страна пристала је на француске услове плаћања, уз истовремено истицање захтева да јој се што пре, тј. без чекања да се заврше све неопходне формалности, а које изискују извесно време, пошаље сто хиљада пушака, наглашавајући да јој је ово оружје хитно и врло потребно.¹¹ Месец дана касније преговори између финансијског делегата Краљевине СХС и француског Министарства финансија успешно су завршени, па је Спалајковић о томе обавестио југословенског министра финансија Милана Стојадиновића и затражио од владе овлашћење да потпише споразум о зајму.¹² Одлуком Министарског савета од 24. марта 1923. то овлашћење је и добио¹³, а након што је са француским министром финансија потписао споразум, предао га је Поенкареу, који му је обећао да ће радити на томе да га Парламент у најкраћем року одобри.¹⁴

Већ 1. априла југословенски посланик у Паризу доставио је министру Нинчићу копију потписаног уговора о зајму за наоружање, који је бројао укупно 7 чланова. Најзначајнији међу њима био је, свакако, први члан, којим је француска влада (уз напомену да је потребно да то потврди и скупштина) одобрила Краљевини СХС тражени зајам од 300 милиона франака, који би се имао реализовати у три сукцесивне транше у износу од по 100 милиона франака током 1923, 1924. и 1925. године и који би био намењен куповини ратног материјала искључиво у Француској.¹⁵ Међутим, како се питање зајма у француском парламенту ни два месеца након тога није померило са мртве тачке, југословенски министар финансија морао је тражити од Спалајковића да поново ургира у Паризу да се оно што пре реши.¹⁶

С тим у вези, почетком јула 1923, Спалајковић је у једном поверљивом телеграму за краља изложио своја запажања о Поенкаревом држању, наводећи да је до пре пар месеци француски премијер био спреман да „учини све за нас“, али да се сада у његовом расположењу може уочити извесна промена, премда свакако пролазна. Узроци те промене јесу првенствено потешкоће француске спољне и унутрашње политике које га оптерећују, а нарочито његова лична

¹⁰ АЈ, 388-14-24, Спалајковић-МИП-у, Париз, 11. II 1923.

¹¹ АЈ, 388-14-25, Нинчић-Посланству у Паризу, Београд, 13. II 1923.

¹² АЈ, 388-14-46, Спалајковић-МИП-у, Париз, 14. III 1923.

¹³ АЈ, 388-14-56, Нинчић-Спалајковићу, Београд, 25. III 1923.

¹⁴ АЈ, 388-14-58, Спалајковић-МИП-у, Париз, 30. III 1923.

¹⁵ АЈ, 388-14-59; 388-14-60, Спалајковић-Нинчићу, 1. IV 1923.

¹⁶ АЈ, 388-14-70, Стојадиновић-Спалајковићу, Београд, 23. V 1923.

осетљивост у капиталном питању од чијег исхода зависи и целокупна његова политика – питању француске акције у Руру, за коју је Поенкаре више пута истакао да се спроводи не само у корист Француске већ и свих савезника. Спалајковићев утисак био је да Поенкареу свакако није било пријатно због индиферентности коју су југословенска спољна политика и штампа показале према том, за њега, основном питању, али да је недавна Пашићева изјава у Скупштини да Немачка мора испунити све своје обавезе умногоме поправила ситуацију.¹⁷

Посланик је, затим, додао и то да ће он са своје стране наставити да чини све што је неопходно и да ће се за питање кредита залагати још енергичније него до тада. С тим у вези, констатовоао је да му једино још преостаје да Поенкареу предочи да ће Француска сносити сву одговорност за тешку ситуацију која се око Краљевине СХС ствара услед погрешних спољнополитичких потеза и процена Ке д'Орсеја – повратка Турске у Европу, повлађивања тежњама Бугарске и Мађарске, попуштања интригама Италије и, коначно, отезања са југословенским наоружањем – јер то не само да отежава из дана у дан положај Краљевине, а тиме индиректно и Француске, него доводи у питање и саме уговоре у миру. Због тога је Спалајковић као једино решење видео могућност да Поенкареу изјави да ће, уколико француска скупштина не одобри Краљевини СХС у најкраћем року зајам за наоружање, завладати у југословенској јавности очајање и осећање усамљености, те „да ће народ инстинктивно и поред све своје одвратности према данашњем режиму у Русији окренути своје погледе на ту страну“, што би владу Краљевине довело у још тежи положај.¹⁸

Већ наредног дана, у писму упућеном министру Нинчићу, Спалајковић је саопштио детаље свог разговора са Поенкареом, у коме га је француски премијер уверио да питању кредита придаје исти политички значај као и југословенска страна. Том приликом југословенски посланик подсетио је француског премијера да је током 1922. Краљевина СХС учинила велику жртву усвајајући француску политику у турском питању, иако је била свесна свих опасности које за њен будући положај на Балкану може имати повратак Турске у Европу. Примајући одговорност на себе, Француска јој је тада обећала да ће јој пружити неопходне гаранције и помоћи у свему уколико буде потребе. Међутим, спољнополитичка ситуација Краљевине СХС постала је у међувремену још озбиљнија због промене режима у Бугарској¹⁹, при којој се она поново уздржала од интервенције

¹⁷ АЈ, 388-14-81, Спалајковић-Нинчићу, Париз, 5. VII 1923.

¹⁸ Исто.

¹⁹ Услед притиска великих сила, Бугарска је почетком 1923. смањила своју субверзивну делатност, необично живу током претходне године, а у Нишу су

из обзира према Француској и њеном тешком положају. Управо зато је за Француску сада питање савести да преузме одговорност и испуни обавезе према Краљевини СХС. Поенкаре се у потпуности сложио са оваквим Спалајковићевим виђењем југословенско-француских односа, те је, изражавајући своју огорченост што се Парламент бави ситницама и интерпелацијама уместо овако круцијалним питањима спољне политике, обећао да ће се најенергичније заложити за то да се питање зајма што пре реши.²⁰

Коначно, 12. јула 1923. француска скупштина одобрила је југословенској влади зајам од 300 милиона франака за државне потребе. Једино су комунисти гласали против, тврдећи да Француска, после Пољске и Румуније, наоружава и Југославију против Русије. Међутим, потпредседник скупштине Луј Марен одушевљено је и са најискренијим симпатијама говорио о Краљевини СХС, о страдањима и јунаштву српског народа, као и о врлинама српских избеглица у Француској за време рата. Комунисти су на то изјавили да немају ништа против југословенске државе, али да желе добити уверење да циљ ових кредита није изоловање Русије. Поенкаре је одлучно одбацио такве мотиве, наводећи да Конференција амбасадора, којој он председава, зна да Мађарска и Бугарска не извршавају у потпуности уговоре о миру, а затим констатовао да Краљевина СХС лежи између те две државе, сугеришући тиме да је сврха кредита и више него јасна.²¹ Последњи корак у реализацији истог било је одобрење од стране Сената. На седници одржаној 17. децембра 1923. француски Сенат изгласао је зајам без дискусије, па је Краљевина СХС најзад могла да одахне.²²

поведени преговори између југословенске и бугарске владе Александра Стамболијског, који су успешно окончани марта 1923. (Павловић, 2004, стр. 354-358; Попов, 1995, стр. 216; Todorović, 1979, str. 200-204). Међутим, реваншистичким елементима у Бугарској није се свидела оваква мирољубива политика према суседним земљама, због чега су радили на томе да Стамболијског уклоне са власти. То им је убрзо и успело, када је 9. јуна 1923. у Бугарској извршен преврат. Александар Стамболијски погубљен је са скоро целом својом владом и руководиоцима Земљорадничке партије, а власт су преузели најреакционарнији елементи у држави на челу са Александром Цанковом. Суседне земље (Грчка, Турска, Румунија и Краљевина СХС) одмах су предузеле мере обезбеђења на својим границама према Бугарској како би осујетиле њене реваншистичке тежње. Ово је било сасвим оправдано будући да су сада бугарски упади у суседне земље постајали све чешћи, а Цанковљева влада на све могуће начине покушавала да се наоружава и повећа контингент војске преко 30 000 људи, колико су Бугарској дозвољавале одредбе Нејског мировног уговора. (Vanku, 1969, стр. 30).

²⁰ АЈ, 388-14-85, Спалајковић-Нинчићу, Париз, 6. VII 1923.

²¹ АЈ, 388-14-96, Спалајковић-МИП-у, Париз, 12. VII 1923.

²² АЈ, 388-14-135, Михаиловић-МИП-у, Париз, 17. XII 1923.

У међувремену, још један догађај важан за унапређење југословенско-француских односа био је сусрет и разговор Поенкареа и Пашића, до кога је дошло септембра 1923. године у Паризу. Том приликом двојица премијера разматрала су сва питања од заједничког интереса, при чему је Поенкаре истакао да политика Француске према Краљевини СХС остаје непромењена – француска влада и даље ће срдечно и искрено помагати и штитити југословенске интересе, почев од зајма за наоружање, преко разграничења са Албанијом, па све до проблема са Бугарском и Мађарском. Нарочито у вези са овим последњим, француски премијер умирио је Пашића тврдњом да нема разлога за бојазан „јер би велике силе по дужности морале одмах интервенисати ако би се с те стране појавила ма каква опасност“.²³

ЗАКЉУЧАК

Питање зајма показало је Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца да у тешким тренуцима може рачунати на подршку своје савезнице, али да ни у ком случају не сме гајити наде да ће помоћ која јој се пружа бити безусловна. Француска је првенствено водила рачуна о сопственим – у конкретном случају економским – интересима, те је у складу са њима процењивала и то до које мере и под којим условима може излазити у сусрет захтевима својих „бочних савезница“. Ипак, како су ове државе играле важну улогу у француској спољнополитичкој концепцији срачунатој на одбрану од – или боље речено спречавање – евентуалне немачке агресије, сама идеја о потреби њиховог наоружавања није довођена у питање. Француска је сасвим исправно проценила да ће, упркос негодовању других великих сила, додељивањем зајма од 300 милиона франака повећати свој утицај у Краљевини и да ће је, у политичком и економском смислу, још чвршће везати за себе. Након одобравања зајма за наоружање, југословенско-француски односи наставили су да се крећу узлазном линијом, а следећи корак на том путу био је уговор о пријатељству између две земље (1927).

ЛИТЕРАТУРА

- Vanku, M. (1969). *Mala Antanta [The Little Entente]*. Titovo Užice: Dimitrije Tucović
 Vinaver, V. (1985). *Jugoslavija i Francuska između dva svetska rata (Da li je Jugoslavija bila francuski „satelit“?) [Yugoslavia and France between the two World Wars (Was Yugoslavia French „satellite“?)]*. Beograd: Institut za savremenu istoriju
 Глигоријевић, Б. (2002). *Краљ Александар Карађорђевић [King Alexander Karađorđević]*, II. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства

²³ АЈ, 388-13-378, Спалајковић-Нинчићу, Женева, 7. IX 1923.

- Павловић, С. К. (2004). *Историја Балкана 1804-1945 [A History of the Balkans 1804-1945]*. Београд: Сlio
- Петровић, Н. (2001). Посланство Краљевине Југославије у Француској – Париз и његова архивска грађа [Legation of the Kingdom of Yugoslavia in France – Paris and its Archives Records]. *Архив [Archives]*, 2 (2), 28-41.
- Попов, Ч. (1995). *Од Версаја до Данцига [From Versailles to Danzig]*. Београд: Службени лист СРЈ
- Sretenović, S. (2009). Reparacije pobeđenih, dugovi pobednika: slučaj Francuske i Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca/Jugoslavije [Reparations of the defeated, debts of the victors – the case of France and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia]. *Filozofija i društvo [Philosophy and Society]*, 20 (1), 223-243. doi:10.2298/FID0901223S
- Sretenović, S. (2008). *Francuska i Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca 1918-1929 [France and the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes 1918-1929]*. Београд: Institut za savremenu istoriju
- Todorović, D. (1979). *Jugoslavija i balkanske države 1918-1923 [Yugoslavia and the Balkan States 1918-1923]*. Београд: Narodna knjiga: Institut za savremenu istoriju
- Cvetković, V. Lj. (2006). *Ekonomski odnosi Jugoslavije i Francuske 1918-1941 [Economic relations between Yugoslavia and France 1918-1941]*. Београд: Institut za noviju istoriju Srbije

Необјављени историјски извори:

- Архив Југославије – Београд, Фонд Посланства Краљевине Југославије у Француској (388), фасцикле 13 и 14

Објављени историјски извори:

- Stojković, M. (prir.). (1998). *Balkanski ugovorni odnosi 1876-1996. Dvostrani i višestрани међународни уговори и други дипломатски акти о државним границама, политичкој и војној сарадњи, верским и етничким мањинама [Balkan contractual relations 1876-1996. Bilateral and multilateral international treaties and other diplomatic documents concerning state borders, political and military cooperation, religious and ethnic minorities]*, II том (1919-1945). Београд: Službeni list SRJ: Међународна политика

Milena Kocić, University of Niš, Faculty of Philosophy, Department of History, Niš

NEGOTIATIONS ON A LOAN FOR ARMING THE KINGDOM OF SERBS, CROATS AND SLOVENES IN FRANCE (1922-1923)

Summary

The arrival of fascists to power in Italy and their ambitious foreign policy plans have caused the feeling of immediate threat in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes, which resulted in a secret vote for the credit for arms in the National Assembly and in asking for a loan in Paris in the amount of 300 million francs for the

same purpose. Despite the fact that France in the years after World War I was regarded as a protector of the newly created states in Central and Eastern Europe, including the Kingdom of SCS, and the fact that the purpose of the loan was in accordance with French interests, the way to his conclusion, however, was not as easy as it might seem because exactly in this period one of the key issues of economic relations between the two countries was reactivated – the issue of Serbian war and pre-war debts. The requested loan for arms fitted into French foreign policy conception within which France intended to grant an amount of about one billion francs for its three allies in Central and South-Eastern Europe (Poland, Romania and the Kingdom of SCS), but in the case of the last one, its political interests were in conflict with the economic, and because of that France decided to connect the implementation of the loan with solving the debts issue by the request for the issuance of promissory notes, as it had already been envisioned by a contract from 1920. The acceptance of the French financial conditions and the signing of the loan agreement were still not enough to the Kingdom to breathe a sigh of relief because the loan had to be confirmed in the French Assembly and then approved by the Senate. The Yugoslav Envoy in Paris Miroslav Spalajković repeatedly urged to speed up the whole issue and his efforts finally bore fruit in December 1923. Following the adoption of the loan for arms, Yugoslav-French relations have continued to move upward – the next step on this path was the treaty of friendship between the two countries (1927).